

V. IN MEMORIAM

Witold Sawicki (1904-1973)

Docent dr habil. Witold Sawicki urodził się 13 II 1904 r. w Humaniu (ZSRR) w rodzinie inteligenckiej. Po ukończeniu w r. 1922 szkoły średniej w Warszawie wstąpił na Wydział Prawa UW. Rok przed otrzymaniem magisterium (1926) rozpoczął pracę dydaktyczną w charakterze młodszego asystenta przy Katedrze Historii Ustroju Polski i Dawnego Polskiego Prawa Sądowego pod kierunkiem prof. dra Józefa Rafacza. W okresie 1928-1931 odbył w Warszawie aplikację sądową przygotowując jednocześnie rozprawę poświęconą udziałowi asesorów w sądach ziemskich i grodzkich na Rusi w XV w., na podstawie której uzyskał w 1929 r. stopień doktora praw. Następnie wyjechał jako stypendysta Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Tuluzy i Paryża, gdzie przez dwa lata prowadził studia nad ustrojem i prawem państwa frankońskiego i średniowiecznej Francji.

Po powrocie do kraju, równolegle z aplikacją adwokacką, zakończoną w 1936 r. złożeniem egzaminów i wpisem na listę warszawskiej palestry, nadal pracował naukowo. Plonem pobytu we Francji była rozprawa dotycząca stanowiska prawnego naczelnika okręgu miejskiego (*civitas*) w Galii Frankońskiej. Stała się ona podstawą do przeprowadzenia w UW w 1933 r. habilitacji z zakresu historii francuskiego prawa publicznego, zatwierdzonej w 1937 r. W tym też czasie, aż do wybuchu wojny, kiero-

wał zakładem pod nazwą „Biblioteka Historii Prawa na Zachodzie Europy” i prowadził wykłady z tego przedmiotu.

Okupacja niemiecka nie przerwała Jego działalności na niwie uniwersyteckiej. Postawa pełnego zaangażowania w walce o zapewnienie młodemu pokoleniu możliwości kształcenia się znalazła swój wyraz w praktycznym działaniu. Takim zapamiętali Go w okresie 1940 - 1944 studenci tajnego Wydziału Prawa w Warszawie¹. Był członkiem „Komitetu Pięciu” (prof. dr L. Jaxa-Bykowski, ks. dr M. Rode, doc. dr W. Kowalenko, prof. dr R. Pollak) organizującego tzw. Uniwersytet Ziem Zachodnich i kierował zorganizowaną przez siebie podręczną biblioteką uniwersytecką funkcjonującą przez cały czas istnienia tej placówki. Przede wszystkim jednak wykładał na tajnych kompletach historię prawa na zachodzie Europy i prowadził zajęcia seminaryjne. Z tego okresu pochodzi Jego skrypt *Przegląd zagadnień historii prawa na zachodzie Europy* oraz tablice chronologiczne i inne materiały pomocnicze do nauki tego przedmiotu².

Związany od wczesnego okresu okupacji z pracą w konspiracji, po wybuchu powstania walczył na Starym Mieście w szeregach batalionu „Gustaw” zgrupowanie „Róg”. Ranny, przedostał się kanałami do śródmieścia³.

Po upadku powstania znalazł się w obozie w Bergen Belsen⁴, skąd w 1945 r. powrócił do kraju. Od razu przystąpił do pracy, początkowo w Uniwersytecie Jagiellońskim, a następnie w Uniwersytecie Łódzkim, w którym prowadził zajęcia dydaktyczne do końca 1945 r.

Okres lubelski rozpoczął się w biografii doc. Sawickiego w 1947 r., kiedy to na Wydziale Prawa KUL wykładał powszechną historię ustrojów państwowych i prawa oraz dodatkowo na Wydziale Humanistycznym (Seksja Historyczna) — historię ustroju Polski i historię feudalizmu.

W latach 1954 - 1956 pracował w Bibliotece Narodowej. Na przełomie lat 1956/57 powrócił do Lublina i objął obowiązki zastępcy profesora w Katedrze Powszechnej Historii Państwa i Prawa na Wydziale Prawa UMCS, kierowanej przez prof. dra Leona Halbana. W 1957 r., po zwery-

¹ Z. Wróblewski, *Z tarczą i na tarczy*, Warszawa 1971, s. 111 i n.; A. Symonowicz, *Wspomnienia z tajnego Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego w okresie okupacji*, *Palestra*, R. 2: 1958, nr 3/4, s. 25 i n.; tenże, *Wspomnienia z Wydziału Prawa Tajnego Uniwersytetu Ziem Zachodnich*, w: W. Kowalenko, *Tajny Uniwersytet Ziem Zachodnich, Uniwersytet Poznański 1940 - 1945*, wyd. 2. Poznań 1961, aneks, ss. 191, 193.

² W. Kowalenko, op. cit., *passim.*; N. Dručka, *Szkoła w podziemiu*. Warszawa 1973, s. 128.

³ S. Podleński, *Przemarsz przez piekło*, wyd. 2, Warszawa 1957. Na zdjęciu (po s. 528) kompanii „Harcerskiej” z batalionu „Gustaw” stoi drugi od lewej. Por. też B. Hellebrand, *Konspiracyjne organizacje młodzieżowe w Polsce 1939 - 1945*, Warszawa 1973, s. 159, 160, 319.

⁴ J. Dobraczyński, *Tylko w jednym życiu*, Warszawa 1970, s. 311.

fikowaniu przez Centralną Komisję Kwalifikacyjną tytułu naukowego docenta został powołany na stanowisko samodzielnego pracownika naukowego. Po śmierci prof. Halbana przejął w 1960 r. kierownictwo katedry do r. 1970. Wówczas, w związku z reorganizacją struktury Wydziału, wszedł w skład zespołu Instytutu Historii i Teorii Państwa i Prawa, gdzie pracował do chwili śmierci. Zmarł 13 V 1973 r. w Otwocku.

Pierwsze publikacje, do których obok wspomnianych wyżej dwóch rozpraw należy także monografia poświęcona pracom Romualda Hubego nad dziejami prawa francuskiego, zapewniły doc. Sawickiemu, jeszcze przed wybuchem wojny, miejsce w gronie polskich historyków prawa⁵. Był przede wszystkim mediewistą. Prócz sentymentu, jakim darzył ten okres, wynikało to również z przekonania, że bez należytego poznania ustroju i ideologii średniowiecznej studia nad okresem nowożytnym pozostaną niekompletne.

Jego zainteresowania naukowe dają się ująć w trzech obszernych grupach zagadnień sprowadzających się: 1) do odtworzenia form organizacyjnych i zasad prawnych okresu przejściowego między formacją niewolniczą i feudalną na terenie Galii, 2) do ustalenia organizacji państw europejskich w średniowieczu i określenia działania typowych struktur ustrojowych, 3) do znalezienia nowych dróg dla poznania wczesnej historii organizacji i prawa państwa polskiego.

Należące do pierwszej grupy prace: *Pozasądowy wymiar sprawiedliwości karnej* (1958), *Ewolucja rzymskiej kurii municypalnej* (1962), *Kryzys administracji lokalnej* (1967) i *Organizacja zarządu lokalnego* (1971) stanowią kontynuację i rozwinięcie badań przedstawionych w publikacji *Gallo-frankoński comes civitatis* (1933). Uzupełniły one i w wielu wypadkach skorygowały ustalenia nauki francuskiej i niemieckiej.

W pierwszym z wymienionych dzieł zostało wykazane, że postępowanie arbitralne było, obok wymiaru sprawiedliwości w sądach i innych form, normalnym i legalnym sposobem utrzymywania ładu prawnego w państwie. Wiele nowych ustaleń znajduje się również w trzech kolejnych pracach o ustroju władz lokalnych państwa frankońskiego. W literaturze zachodniej na temat organizacji okręgu miejskiego (*civitas*) utrzymywano np., że stan dekurionów, który za czasów rzymskich miał obowiązek i przywilej uczestnictwa w zarządzie oraz kuria — organ tej administracji, zanikły całkowicie nie przekształcając się w ciągu VI–VIII w. w instytucje zastępcze. Po wejściu Galii w skład państwa frankońskiego miał w niej zapanować ustrój administracyjny, identyczny z organizacją wschodnich dzielnic państwa. Wyniki badań Autora zaprezentowane w pracy *Ewolucja rzymskiej kurii municypalnej* pozwalają zakwestionować słuszność tradycyjnych sformułowań. Podobnie odmienne poglądy niż przyjęte na ogół w nauce zawiera rozprawa przedstawia-

⁵ A. Vetulani, *Dzieje historii prawa w Polsce*, Kraków 1948, s. 53.

jąca w zarysie organizację zarządu lokalnego w Galii w VI i VII w. Między innymi doc. W. Sawicki wypowiedział się przeciw stosowanemu w naszych podręcznikach „spolszczeniu” terminów rzymsko-frankońskich: *comes* — hrabia, *dux* — wojewoda, *ducatus* — województwo. Rozprawa zatytułowana *Kryzys administracji lokalnej* ukazuje przemiany, jakim podlegała administracja lokalna. Miały one, zdaniem Autora, charakter postępującego kryzysu, który rozpoczął się jeszcze w Imperium Zachodnim i trwał nadal w państwach stworzonych przez władców germańskich, mimo prób jego powstrzymania. Proces ten i zmieniające się stosunki społeczno-ekonomiczne doprowadziły w IX i X w. do ukształtowania nowej koncepcji społeczeństwa i państwa.

Nieco mniejsza jest druga grupa publikacji. Są to: *Prawo międzynarodowe średniowiecznej „Christianitas”* (1967), *Drużyna panującego* (1969) i *Rytuał sakry — koronacji królewskiej* (1972). Pierwsza z nich zwraca uwagę na zagadnienie charakteru prawnego społeczności państw chrześcijańskich Europy średniowiecznej i na zespół norm obowiązujących we wzajemnych ich stosunkach. Rozprawa poświęcona drużynie przedstawia stanowisko prawne wspomnianej instytucji, stanowiącej w państwach średniowiecznych jeden z organów władzy centralnej. Badania, w których zastosowano szczególnie tu przydatną metodę porównawczą, dotyczyły głównie drużyny wczesnopiastowskiej, ruskiej i norweskiej. Szeroki tematycznie zakres ma również studium o sakrze królewskiej, prowadzące do wniosku, że towarzyszący koronacji rytuał należy do pomników średniowiecznego prawa państwowego. Autor polemizuje z poglądem zawężającym jego charakter wyłącznie do obrzędu liturgicznego (S. Kutrzeba), czy też dopatrującym się w jego treści tylko elementów prawa kanonicznego (E. Eichmann). Prócz tego, że rytuał nawiązuje do prawa ustrojowego dawnego Izraela, zawiera również, w przekonaniu Autora, elementy zaczerpnięte z prawa plemiennego i feudalnego.

Najliczniejsza jest trzecia grupa publikacji. Poszukiwania W. Sawickiego szły tu w dwóch kierunkach. Pierwszy, to próby ustalenia bezpośrednich wpływów praw obcych na prawo i ustroj państwa Piastów. Drugi zaś dotyczył ich oddziaływania na umysłowość i psychikę ówczesnych jurystów. Szczególnie wdzięczne pole do badań w tym zakresie znalazł doc. Sawicki na terenie prawa kanonicznego w postaci zbiorów przedgracjańskich. Podkreślał znaczenie dla stosunków polskich odkrytego na nowo tzw. Zbioru Troistego (*Collectio Tripartita*) przechowywanego w bibliotekach kapitułnych katedry krakowskiej i gnieźnieńskiej, a nie opublikowanego dotychczas. Zbiór ten mający przez pewien czas w polskim Kościele charakter miarodajnego spisu prawa kanonicznego zawierał w jednym z fragmentów (*De causis laicorum*) zespół norm przeznaczonych dla społeczeństwa świeckiego, opartych o przepisy prawa kanonicznego, frankońskiego, wizygockiego i rzymskiego prawa justy-

niańskiego. Podstawa źródłowa wykorzystana w publikacji *Zbiór prawa dla ludzi świeckich* (1961) została rozszerzona w kolejnej pracy *Wpływ niektórych praw obcych* (1964). Tu interesował Go ewentualny wpływ obcych systemów prawnych w XI i XII w. na stanowisko prawne panującego, członków jego rady i organizację administracji lokalnej. Dal-
sze rozwinięcie stanowi rozprawa *Terminologia prawnicza kroniki Anonima-Galla* (1970). Zawiera ona analizę obcej terminologii prawnej występującej w pierwszej polskiej kronice (m. in.: *militia, vindicta, christus, peccatum, truncatio, traditio*) wraz z omówieniem instytucji, z którymi te terminy były związane.

Dużo miejsca w swoich badaniach nad prawem i ustrojem Polski poświęcił doc. Sawicki krzysowi u schyłku XI w., które to zagadnienie, wiążące się z konfliktem Bolesława Śmiałego z biskupem krakowskim, stanowi od z górą stu lat przedmiot dociekań i polemik. Jego wkład w tej dziedzinie obejmuje szereg publikacji. Z nowszych prac monograficznych należą tu: *Przyczyny upadku Bolesława Śmiałego* (1962), *Zapoznane źródło ikonograficzne* (1965), *Ikonografia archeologiczna* (1970) oraz „*Plemię Kadłubka*” i „*Szczep Anonima*” (1970). W wymienionych rozprawach Autor przedstawił nowy hipotetyczny obraz dziejów Polski za panowania Bolesława Śmiałego i przypuszczalne przyczyny utraty tronu. Siegnął On do ikonografii typu archeologiczno-muzealnego, traktując ją jako pomocnicze źródło historyczno-prawne. Wykorzystał również do tego celu nauki medyczne.

Wymienione w drugiej i trzeciej grupie rozprawy, powiększone o monografię na temat udziału Kościoła w organizacji i administracji państwa polskiego do rozbiorów (1969) stały się podstawą do opublikowania obszernych *Studiów nad wpływem praw obcych w dawnej Polsce* (1971).

Podczas swej pracy na Wydziale Prawa UMCS wiele czasu poświęcał doc. Sawicki dydaktyce i wychowaniu młodzieży. Prowadził wykłady, seminaria i ćwiczenia na studiach stacjonarnych i zaocznych. W trosce o jakość nauczania opracował szereg skryptów z zakresu swego przedmiotu, zawierających usystematyzowane i opatrzone komentarzem własne tłumaczenia tekstów źródłowych, a także innych materiałów pomocniczych⁶. Był również zwolennikiem unowocześnienia zajęć dydaktycznych m. in. przez stosowanie środków audiowizualnych. Wysiłek, który wkładał w pracę dydaktyczną przyniósł wyniki w postaci ponad stu prac magisterskich przygotowanych pod Jego kierownictwem naukowym i kilku rozpraw doktorskich.

⁶ *Powszechna historia państwa i prawa w świetle tekstów źródłowych*. Cz. I: Prawo i ustrój państw germańskich w starożytności, ss. 62. Cz. II: Prawo i ustrój państwa frankońskiego, ss. 231. Cz. III: Ustrój lenny państw europejskich w średniowieczu, ss. 111. Cz. IV: Prawo i ustrój państwa ruskiego (w. IX - XIII), ss. 105. Cz. V: Prawo międzypaństwowe w średniowieczu (w. X - XIV), ss. 52. Cz. VI: Prawo i ustrój państwa niemieckiego w systemie Zwierciadła Saskiego (wspólnie z M. L. Klementowskim), ss. 304.

Wymagający w stosunku do siebie, tę samą zasadę stosował wobec młodszych współpracowników. Troszcząc się o podnoszenie ich kwalifikacji nie był jednak zwolennikiem metody „prowadzenia za rękę”. Ucząc samodzielności oczekiwał własnych propozycji i zawsze można było liczyć na Jego pełne zyczliwości zainteresowanie oraz rzeczowe uwagi.

Ciężka choroba pozbawiła Go w ostatnim okresie życia niemal zupełnie wzroku. Nie spowodowało to jednak załamania. Pracował do ostatka. Nadal kierował będącą na ukończeniu pracą doktorską jednego ze swych wychowanków. Tłumaczył teksty na seminarium i przygotowywał się do innych zajęć, wierząc że do nich wróci.

Pisząc o życiu i pracach doc. Sawickiego nie sposób nie wspomnieć o Jego żonie — dr Zofii Sawickiej. Jej staraniom zawdzięczał przede wszystkim to, że mógł bez reszty poświęcić się pracy uniwersyteckiej. Była również lektorką i dbała o stronę techniczną Jego ostatnich prac.

WOJCIECH SZWARC (Lublin)

Bibliografia prac naukowych Doc. Dra habil. Witolda Sawickiego

1929

1. Asesorowie w sądach ziemskich i grodzkich na Rusi w XV wieku. Prace seminarium dawnego polskiego prawa sądowego Uniwersytetu Warszawskiego nr 2, Warszawa 1929, ss. 197.

1933

2. Gallo-frankoński *comes civitatis* w VI wieku po Chrystusie. Studium z historii średniowiecznego prawa francuskiego, Warszawa 1933, ss. 162.

1936

3. Romuald Hube, polski badacz dziejów prawa francuskiego. Prace Towarzystwa Prawniczego w Warszawie, rok 1936, Warszawa 1936, ss. 27.

1951

4. Pozasądowy wymiar sprawiedliwości karnej we wczesnym średniowieczu. Spraw. z Czyn. Pos. PAU, t. 52, 1952, nr 6, s. 453 - 456.
5. Prawo społeczności narodów chrześcijańskich (wspólnoty chrześcijańskiej) w średniowieczu. Spraw. z Czyn. wyd. TN KUL nr 4, 1952, s. 20 - 23.

1957

6. Rec.: H. Grajewski, Kara śmierci w prawie polskim do połowy XIV wieku. Warszawa 1956 ss. 272. — Państ. i Prawo r. 12, 1957, z. 2, s. 371 - 377.
7. Rec.: J. Dominik, Bibliografia ilustrująca życie i kult świętego Stanisława biskupa i męczennika, Rzym 1953 ss. 30. — Nasza Przeszłość t. 6, 1957, s. 406 - 412.

1958

8. Nowe perspektywy w badaniach nad kultem świętego Stanisława biskupa. *Sacrum Poloniae Millenium* t. 5, 1958, s. 503 - 519.
9. Pozasądowy wymiar sprawiedliwości karnej z urzędu we wczesnym średniowieczu, monarchia Merowingów. *Ann. UMCS Sect. G. Vol. 5*, 1958, s. 203 - 260.

1959

10. Rec.: E. Iserzon, Prawo państwa do dysponowania kopalinami. *Ann. UMCS, Sect. G, Vol. 6*, 1957, s. 155 - 266. — Państwo i Prawo, r. 14, 1959, z. 1, s. 156 - 159.
11. Na marginesie kanonizacji średniowiecznych XIII wieku (wpływ na ustrój państwa w średniowieczu). *Nasza Przeszłość*, t. 10, 1959, s. 439 - 458.

1960

12. Zbiór prawa dla ludzi świeckich w krakowskim rękopisie Zbioru Troistego (*Collectio Tripartita*). Drogi wpływu praw obcych na prawo państwa Piastów w pierwszej połowie XII wieku. *Ann. UMCS Sect. G, Vol. 7*, 1960, s. 295 - 352; *Rec. Sukowski Z.: Revue d'Hist. Eccles.*, t. 57, 1962, nr 2, s. 762.

1961

13. Słownik Starożytności Słowiańskich, t. 1, cz. 1. Wrocław 1961. Hasło: Banicja s. 85 - 86.

1962

14. Ewolucja rzymskiej kurii municypalnej i stanu dekurionów w państwie frankońskim (wiek VI - VIII). *Ann. UMCS Sect. G, Vol. 9*, 1962, s. 1 - 44.
- 15-18. Słownik Starożytności Słowiańskich t. 1, cz. 2. Wrocław 1962. Hasła: Comes s. 275. — Darowizna s. 332. — Dynastia rodowi s. 432 - 433. — Współaut. W. K o w a l e n k o: Dziesięcina s. 437 - 439.
19. Przyczyny upadku Bolesława Śmiałego w świetle nowszych badań. *Zesz. nauk. KUL*, r. 5, 1962, nr 4, s. 21 - 48.

1964

20. Wpływ niektórych praw obcych na ustrój prawny państwa pierwszych Piastów (wiek XI - XII). *Ann. UMCS Sect. G, Vol. 11*, 1964, s. 29 - 63.

1965

21. Zapoznane źródło ikonograficzne do dziejów i ustroju Polski Piastowskiej. *Zesz. nauk. KUL*, r. 8, 1965, nr 1, s. 21 - 36.

1967

22. Kryzys administracji lokalnej w Galii Frankońskiej za pierwszej dynastii. *Ann. UMCS Sect. G, Vol. 14*, 1967, s. 115 - 155.
23. Prawo międzynarodowe średniowiecznej „Christianitas”. *Rocz. teol.-kanon.*, t. 14, 1967, z. 5, s. 21 - 40.

1968

24. „Plemię Kadłubka” i „Szczep Anonima” (na marginesie zatajonego źródła historycznego). *Spraw. z Czyn. wyd. TN KUL*, nr 16, 1968, s. 22 - 28.

1969

25. Drużyna panującego w niektórych państwach średniowiecznych (X - XIII wiek). *Ann. UMCS Sect. G*, Vol. 16, 1969, s. 123 - 182.
26. Udział Kościoła w organizacji i administracji państwa polskiego do rozbiorów. W: *Księga 1000-lecia katolicyzmu w Polsce*, t. 3, Lublin 1969, Tow. Nauk. KUL, s. 167 - 260.
27. Rôle de l'Église dans l'organisation et l'administration de l'État polonais avant les partages (966 - 1795). W: *Le Millenaire du catholicisme en Pologne*, Lublin 1969, Tow. Nauk. KUL, s. 555 - 588.
28. Uwagi o „problemie św. Stanisława”. *Więź*, r. 12, 1969, nr 7/8, s. 132 - 136.

1970

29. „Plemię Kadłubka” i „Szczep Anonima” (na marginesie zatajonego źródła). *Zesz. nauk. KUL*, r. 13, 1970, nr 1, s. 11 - 25.
30. Rec.: R. E. Byrnes, *Pobedonostsev, his life and thought*. Bloomington 1968, ss. 495. — Pobiedonoszew w świetle amerykańskiego historyka. *Zesz. nauk. KUL*, r. 13, 1970, nr 1, s. 66 - 68.
31. Ikonografia archeologiczna jako źródło historyczno-prawne. Pastorał biskupi i pieczęć królewska na płaskorzeźbach chrzcielnicy w Tryde. *Arch. Bibl. Muz.*, t. 21, 1970, s. 175 - 186.
32. Terminologia prawnicza kroniki Anonima-Galla w świetle instytucji obcych i rodzimych. *Ann. UMCS Sect. G*, Vol. 17, 1970, s. 1 - 25.

1971

33. Organizacja zarządu lokalnego w Galii Frankońskiej za panowania pierwszej dynastii (zarys). *Ann. UMCS Sect. G*. Vol. 18, 1971, s. 119 - 146.
34. Znamienne przemilczenie. *Tyg. Powsz.*, r. 15, 1971, nr 26, s. 4.
35. *Studia nad wpływem praw obcych w dawnej Polsce*. Warszawa 1971, Ak. Teol. Kat. ss. 392.

1972

36. Rytuał sakry — koronacji królewskiej jako źródło prawa i ustroju państw średniowiecznej Europy. *Arch. Bibl. Muz.* t. 24, 1972, s. 279 - 293.
37. *Dzieje, prawo i ustrój Polski średniowiecznej (wiek XI - XIII)*, złożone do druku w Ak. Teol. Kat., ss. 248.

Zestawił

MARIAN L. KLEMENTOWSKI (Lublin)

Borys Łapicki (1889-1974)

W dniu 28 I 1974 r. zmarł w Łodzi, w 86 roku życia, profesor doktor Borys Łapicki, emerytowany kierownik Katedry Prawa Rzymskiego Uniwersytetu Łódzkiego, były profesor i prorektor Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie, senior polskiej nauki prawa rzymskiego. Śmierć profesora B. Łapickiego jest w historii polskiej nauki prawa istotną cezurą — odszedł od nas bowiem jeden z ostatnich już chyba uczonych, którzy rozpoczęli swą pracę naukową i dydaktyczną przed powstaniem niepodległego państwa polskiego i ogólnopolskiego zjednoczonego środowiska naukowego. Długie i burzliwe życie B. Łapickiego wiąże nasze czasy z odległą epoką europejskiej nauki sprzed I wojny światowej. Zmarły do końca życia zachował wyraźne cechy przedstawiciela tej epoki.

Borys Łapicki urodził się 7 I 1889 r. w Krasnojarsku, we Wschodniej Syberii, gdzie ojciec jego był zesłany za działalność antycarską. Również dziad profesora, powstaniec z 1863 r. był zesłany na Syberię. Zachowując polską świadomość narodową kształcił się Łapicki w Moskwie i wszedł w środowisko liberalnej akademickiej inteligencji rosyjskiej. Po ukończeniu w 1911 r. studiów prawniczych na Uniwersytecie Moskiewskim poświęcił się pracy naukowej w dziedzinie prawa cywilnego i został aspirantem Uniwersytetu. W 1916 r. uzyskał stopień magistra (odpowiednik naszej habilitacji) i mianowany został docentem prawa cywilnego. W 1923 r. powrócił do ojczyzny i z inicjatywy Leona Petrażyckiego, z którym pozostawał w bliskich stosunkach, objął stanowisko profesora prawa rzymskiego i cywilnego na Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie. W latach 1925 - 1935 wykładał też prawo rzymskie na Uniwersytecie Warszawskim.

Przed wszystkim jednak był związany z Wolną Wszechnicą Polską, na której w ostatnich latach sprawował godność prorektora. Jego związek z tą jedyną w międzywojennym dwudziestoleciu postępową i liberalną uczelnią jest znamieny dla postawy społecznej B. Łapickiego. W latach wojny Profesor brał czynny udział w tajnym nauczaniu, a w 1945 r. związał się z Wydziałem Prawa Uniwersytetu Łódzkiego, jako profesor prawa rzymskiego oraz w latach 1946 - 47 jako dziekan Wydziału. Po przejściu w 1961 r. na emeryturę wykładał jeszcze przez parę lat historię myśli społecznej starożytnego Rzymu.

B. Łapicki pierwsze swe prace, jeszcze przed I wojną światową, po-

święcił prawu cywilnemu. W Polsce zainteresowania swe zwrócił do historii prawa rzymskiego. Jak sam pisał, „szczęśliwie ustrzegł się przyczynkarstwa” i koncentrował się na węzłowych problemach. Jego obszerna, dwutomowa praca o władzy ojcowskiej w starożytnym Rzymie zyskała sobie duże uznanie, ale zainteresowania profesora już w latach trzydziestych zaczęły się kierować ku historii ideologii rzymskiej i jej odbiciu w prawie. Pierwszym krokiem w tym kierunku badawczym była jego praca o *misericordii* w prawie rzymskim (*Księga Pamiątkowa ku czci Leona Pinińskiego*), po której powstało, tuż przed wojną, obszerne dzieło *Jednostka a państwo w Rzymie starożytnym* (Warszawa, 1939). Praca ta pomyślana była jako polemika z autorami, którzy — jak znany włoski romanista B. Biondi — usiłowali anektować tradycję rzymskiego państwa i prawa dla faszyzmu. Bronił w niej profesor Łapicki ideałów humanizmu i demokracji, wskazując na humanistyczne aspekty prawa rzymskiego. Kontynuacją tej pracy był szereg studiów powojennych, w których autor zajął się problemem losów ideologii rzymskiej w europejskiej myśli prawnej, społecznej i politycznej. Nieco odmienna, ale o zbliżonej tematyce, była praca o poglądach prawnych niewolników i proletariuszy rzymskich, pierwsza bodajże w światowej nauce romanistycznej próba zastosowania zasad marksizmu do badania prawa rzymskiego. B. Łapicki pracował naukowo do ostatnich lat swego życia; jego praca o kolonacie ukazała się trzy lata temu w *Studi*... Volterra.

Sylwetka naukowa profesora Łapickiego miała wiele cech szczególnych, częściej występujących w nauce XIX-wiecznej niż współczesnej. Wierzył on głęboko w etyczne wartości prawa rzymskiego, wierzył, że nauczanie naszego przedmiotu kształci studentów nie tylko umysłowo, ale i moralnie, czyni ich lepszymi i uczciwszymi. Był to pogląd dawniej częsty, dziś raczej odosobniony. Ta wiara w moralne wartości prawa rzymskiego i niechęć do traktowania go tylko jako techniki prawnej wyraziły się w pełni w jego podręczniku prawa rzymskiego (Warszawa, 1948). Nie przez wszystkich zostały one docenione. Przekonanie o etycznych walorach prawa rzymskiego wyrażał w pełni Borys Łapicki w swej działalności dydaktycznej, zyskiwało ono mu głęboki szacunek słuchaczy, w których pamięci pozostał jako wzór nauczyciela akademickiego. W naszych czasach, gdy uczony bywa zwykle nazywany pracownikiem naukowym, profesor Łapicki swymi pracami naukowymi, pięknymi wykładami, stylem bycia i charakterystyczną sylwetką był jednym z ostatnich uczonych w dawnym, XIX-wiecznym stylu, uważających się raczej za kapłanów nauki, niż jej pracowników. Prawdziwy humanista, w tradycji T. Zielińskiego i L. Petrażyckiego, wykraczał swą twórczością daleko poza ramy nauki prawa rzymskiego. Ludzie, którzy Go znali, zachowują zawsze serdeczne wspomnienie o tym prawym człowieku, który żył i tworzył w pełnej zgodzie ze swymi ideałami moralnymi.

György Diódsi (1934-1973)

Dnia 17 X 1973 r. zmarł nieoczekiwanie na zawał serca docent prawa rzymskiego Uniwersytetu w Budapeszcie dr György Diódsi.

György Diódsy urodził się w 1934 r. w Budapeszcie, tam ukończył szkołę średnią i studia na Wydziale Prawa. W 1956 r. uzyskał tytuł doktora i rozpoczął studia nad prawem rzymskim. W 1960 r. Węgierska Akademia Nauk przyznała mu kilkumiesięczne stypendium na studia w Warszawie. Owocem pobytu w ówczesnym Instytucie Papirologii UW są dwie prace: *Zur Frage der Entwicklung des Patrociniums in Aegypten* opublikowana w *Journal of Juristic Papyrology*¹ oraz *Vim vi repellere licet* w *Acta Universitatis Vratislaviensis*².

György Diódsi był, nie waham się użyć tego określenia, fenomenalnie uzdolniony do nauki języków obcych. Z domu wyniósł znajomość klasycznego języka niemieckiego. Tłumaczył wiele prac historyczno-prawnych na ten język. Wspomnieć tu wypada książkę Andora Csizmadia, *Rechtliche Beziehungen von Staat und Kirche in Ungarn vor 1944*, która na j. niemiecki została przez niego przetłumaczona. Z biegiem czasu przyswoił sobie znajomość j. angielskiego i to do tego stopnia, że swoje dzieło o własności w najdawniejszym Rzymie w tym właśnie języku napisał. Mówił i pisał także biegle po włosku i po francusku. Po kilkumiesięcznym pobycie w Warszawie porozumiewał się bez trudu po polsku, czym zdobył sobie nasze wielkie uznanie i serca.

Od 1958 r. publikował systematycznie prace z zakresu prawa rzymskiego prywatnego. Zestawiona przez prof. R. Brósza bibliografia obejmuje 46 pozycji w tym około 30 studiów dotyczących różnych kwestii prywatno-prawnych. Głównym dziełem Diódsiego jest *Ownership in Ancient and Preclassical Roman Law*³, w której poddał krytyce dotychczasowe poglądy na formowanie się własności prywatnej w Rzymie; proponował własne. Książka ta została dość obszernie omówiona w poprzednim tomie CPH przez Tomasza Giaro⁴. Bardzo wysoką ocenę naukową znalazła ona także w najważniejszych czasopismach romanistycz-

¹ Por. JJP 14, 1962, p. 57 - 72.

² Por. Acta Univ. Vratislaviensis no 11. Antiquitas, 1964, p. 87 - 105.

³ W Akadémiai Kiadó, Budapest 1970, s. 193.

⁴ Por. CPH 25 z. 2, 1973, p. 231 - 248.

nych w krajach zachodnich Europy⁵. Międzynarodowe jury nagrodiło Autora w 1972 r. Premio speciale di Vincenzo Arangio-Ruiz.

Był Diósdí uczonym wielkiego formatu o wnikliwym spojrzeniu historyka, wspartym głęboką znajomością realiów z zakresu filologii, życia gospodarczego i politycznego, znajomością prawa i jego uwarunkowań społeczno-ekonomicznych. Był mistrzem analizy normy prawnej popartej zawsze gruntownym znawstwem logistyki.

Przed rokiem opublikował w *Bulletino dell'Istituto di Diritto Romano*, studium: *Pacta nuda servabo? Nuovi dubbi intorno ad un vecchio problema*⁶. Nuovi dubbi — jakże symptomatyczne są one w badaniach, które prowadził, w pytaniach, które w odniesieniu do zdawałoby się załatwionych kwestii, romanistom narzucał. Przed jego naukowym sądem legitymować się musiał każdy autorytet, usprawiedliwiać każda, czasem jako aksjomat od stuleci przyjmowana, teza. Przedwczesna, nieoczekiwana śmierć nie pozwoliła mu wypowiedzieć w badaniach romanistycznych swego ostatniego słowa. Ale to co napisał stanowi piękną kartę w historii badań, które z taką pasją uprawiał.

W osobie G. Diósdiego romanistyka węgierska i europejska utraciła postać wybitną, a my także serdecznego przyjaciela.

HENRYK KUPISZEWSKI (Warszawa)

⁵ Por. G. Grosso, SDHI 37, 1971, p. 363 i n.; F. Wieacker, ZSS 89, 1972, p. 415 i n.; O. Robinson, Iura 21, 1970, p. 290 i n.; R. Villers, RHD 1971, p. 290 i n.

⁶ Por. vol. 13 terza serie. 1972, p. 89 - 106.